

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Трищук В.К.,

*завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Львівського національного
університету імені І. Франка, доктор
юридичних наук, професор*

ВБІВСТВО ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2001 РОКУ

Згідно ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Комpetентні органи держави зобов'язані дбати про надійний захист цієї найвищої цінності всіма наявними засобами і в тому числі кримінально-правовими. Зрозуміло, що ефективність такої діяльності компетентних органів держави прямо залежить від належного наукового забезпечення розробки її теоретичних і практичних проблем.

Юридичний аналіз будь-якого складу злочину, передбаченого в Особливій частині КК України, здійснюється, як відомо, шляхом дослідження його елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони.

В теорії кримінального права переважає позиція вчених, згідно якої об'єктом злочину є суспільні відносини, що охороняються нормами кримінального закону. Об'єкти злочину мають “горизонтальну” і “вертикальну” класифікацію. “Вертикальна” класифікація, прихильником якої є і український законодавець, включає загальний, родовий і безпосередній об'єкти [1]. Тричленна “вертикальна” класифікація об'єктів злочину уперше була запропонована В.Д. Меньшагіним [2, С.27]. Вона знайшла широку підтримку в науці кримінального права. Правда, Б.С. Нікіфоров зробив застереження, що тричленна “вертикальна” класифікація об'єктів злочину не може бути визнана універсальною для всіх груп злочинів, що в ряді випадків може бути двочленна і чотирьохчленна “вертикальна” класифікація об'єктів злочину [3, С.112-114]. М.Й. Коржанський при цьому відстоює чотирьохчленну класифікацію об'єктів: загальний, родовий, видовий, безпосередній [4, С.123-124]. Поряд з цим наявні і інші точки зору. Так, П.С. Матишевський і Є.В. Фесенко, підтримуючи “вертикальну” тричленну класифікацію об'єктів, вважають, що об'єктом злочину є не “якісь абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні або державні цінності”. Такими цінностями вони визначають: а) суб'єктів суспільних відносин; б) блага, якими людина наділена як член суспільства; в) суспільні блага. Важливе значення при цьому відводиться предметам – речам, коштовностям та іншим матеріальним об'єктам, які, на їх думку, сприяють з'ясуванню механізму можливого заподіяння шкоди названим цінностям [5, С.124-129]. Необхідно зазначити, що ця концепція сягає своїми коріннями аж до кінця 19 – початку 20 століття, коли вона була започаткована представниками соціологічної та класичної школ правова. Так, М.С. Таганцев вважав об'єктом злочинного діяння норму права, охоронюваній цією нормою інтерес життя, який може реалізуватися, зокрема, через права і блага. При цьому правоохоронюваними інтересами можуть бути: особа і її блага – життя, тілесна недоторканість, особисті почуття, честь, володіння чи користування відомими предметами зовнішнього світу і т. д. Ряд сучасних вчених-криміналістів також підтримують

дану концепцію [6], а Г.П. Новосьолов вважає, що назрів час сказати про чітко вимальовану в юридичній літературі тенденцію до негативної оцінки визнання суспільних відносин об'єктом злочину [7, С.43]. Представник цієї наукової течії А.В. Пашковська прийшла до висновку, що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом соціально значимі цінності, інтереси, блага, на які посягає особа, що вчиняє злочин, і яким внаслідок вчинення злочинного діяння заподіюється чи може бути заподіяна істотна шкода [8, С.202]. Дану позицію вчених видається малообґрунтованою. Відомо, що наукові поняття відіграють роль інструментів наукового дослідження та правозастосування і їх заміна доцільна лише тоді, коли доведена неспособність цих понять виконувати такі функції, чого стосовно поняття об'єкта як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин у працях названих вчених немає. Отже, використання для визначення об'єкта злочину поняття “суспільні відносини”, як видається, не може оцінюватися як некоректне [9, С.139].

Г.П. Новосьолов, визнаючи об'єктом злочину суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, заперечує наявність родового і загального об'єкта злочину, стверджуючи, що в реальній дійсності немає ніякого іншого об'єкта, крім того, якого прихильники “вертикальної” класифікації об'єктів злочинів називають безпосереднім [7, С.22]. Навпаки, вважає Ю.А. Демидов, вказуючи, що прийнятий в теорії кримінального права поділ об'єктів кримінально-правової охорони на загальний, родовий та безпосередній недостатній для вирішення окремих теоретичних питань кримінального права. Застосовуючи аксеологічний підхід, він запропонував таку класифікацію об'єктів злочинів: абсолютної цінності; відносної цінності; більшої і меншої цінності; суспільної цінності; індивідуальної цінності; загальної цінності; політичної, економічної, моральної, матеріальної цінності і т.п. [10, С.57-61].

Синтетичною, у порівнянні з двома попередньо розглянутими, є концепція С.І. Нікуліна, який не вбачає різниці між суспільними відносинами і благами, інтересами, ототожнюючи їх. Він, зокрема, під основним об'єктом розуміє конкретне суспільне відношення (благо, інтерес), яке законодавець “намагається поставити під охорону кримінального закону” [11, С.39].

Аналіз глав Особливої частини КК Російської Федерації свідчить, що російський законодавець дотримується наступної класифікації об'єктів злочину: загальний, родовий, видовий, безпосередній, що була запропонована Є.А. Фроловим ще в 1968 році [12, С.203-204]. Ця позиція підтверджується в сучасних наукових джерелах російських вчених. Так, якщо О.М. Ігнатов, аналізуючи систему Особливої частини КК, пише, що класифікація злочинів на групи здійснюється за родовим об'єктом, а всередині цієї групи **можуть виділятися** підгрупи “за загальним безпосереднім об'єктом” [13, С.5], то Ю.І. Ляпунов і М.Г. Іванов прямо зазначають, що нова структура КК Російської Федерації дає їм підстави запропонувати таку класифікацію об'єктів злочину за ступенем їх узагальнення: 1) надгруповий (інтегрований); 2) родовий; 3) видовий (підгруповий); 4) безпосередній (конкретний) [14, С.11].

Віддаючи перевагу позиції вчених, які визначають об'єкт злочину як охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, зазначимо, що об'єктом злочину в дійсності є ”не якісь абстрактні суспільні відносини”, а конкретні суспільні відносини. Точніше буде сказати, належна модель суспільних відносин охоронювана кримінально-правовою нормою, змістом якої є відповідний суспільний інтерес. Наприклад, диспозиція забороняючої норми кримінального закону, якщо виходити з її логічного змісту, містить у собі встановлений законодавцем загальнообов'язковий припис суб'єктам суспільних відносин поводитися в конкретній ситуації належним чином під загрозою кримінального покарання. В цьому аспекті дана норма кримінального закону виступає, зокрема, юридичною мірою свободи людини. Кримінальний закон, як відомо, є своєрідною шкалою свободи людини в суспільстві.

При вчиненні злочину вольова поведінка суб'єкта має девіантний характер – посягаючи на кримінально-правову модель суспільних відносин, злочинець порушує цю модель, діє всупереч моделі, відхиляється від приписаної нормою кримінального закону форми поведінки. Внаслідок такої поведінки виникають антисоціальні, конфліктні відносини, які згідно з морально-правовою суспільною “шкалою” цінностей є антициклическими і становлять предмет кримінально-правового регулювання. Отже, об'єктом злочину є лише ті суспільно значимі відносини, які охороняються кримінальним законом як такі, що є цінні і корисні для людини, суспільства чи держави. З пункту бачення норм суспільної моралі, норм права, інших соціальних норм такі відносини визнаються нормальними, цивілізованими.

Розглядаючи питання об'єктів злочинів проти життя і здоров'я необхідно зазначити наступне. В юридичній літературі, що стосується даної тематики, не дається поняття загального об'єкта злочинів проти життя і здоров'я. Щодо родового об'єкта, то думки авторів розділилися так само як і в теорії Загальної частини кримінального права. Одні автори вважають родовим об'єктом людські блага – життя і здоров'я або особу в цілому [15]. Інші вчені-криміналісти визначають цей родовий об'єкт через призму суспільних відносин. Поділяючи погляди представників останньої концепції, розглянемо її більш детально. Так, А.І. Рарог вважає, що родовим об'єктом даних злочинів проти людини є суспільні відносини, які забезпечують нормальну функціонування особи [16, С.18], Р.Д. Шарапов – суспільні відносини, що забезпечують найбільш цінні блага людини: життя і здоров'я, в основі яких лежать право на життя і право на здоров'я [17, С.160, 181, 190], Л.Д. Гаухман – суспільні відносини, що забезпечують фізичні блага людини: життя і здоров'я [18, С.87], В.О. Навроцький – суспільні відносини, в які вступає особа з приводу забезпечення своїх природних благ – життя та здоров'я, Є.П. Побігайло – суспільні відносини, які забезпечують безпеку життя і здоров'я людини [19].

Так само як і щодо поняття родового об'єкта, в науці кримінального права немає однотайності при визначенні безпосереднього об'єкта вбивства. Аналізуючи погляди вчених щодо даної проблеми, можна умовно виділити два підходи. Більшість авторів безпосереднім об'єктом вбивства вважають життя або право на життя (А.Н. Красіков) людини [20], а інші автори – суспільні відносини, в які вступає особа з приводу недоторканості природного права на життя або з приводу забезпечення життя людини [21]. М.Г. Іванов, визнаючи життя людини як спосіб її біосоціального існування безпосереднім об'єктом вбивства, стверджує, що родовий і безпосередній об'єкти при цьому співпадають [14, С.39].

Окремі автори пропонують комбіноване розуміння безпосереднього об'єкта вбивства. Так, С.В. Бородін визначає безпосереднім об'єктом вбивства життя людини і суспільні відносини, в якості суб'єкта яких вона виступає, а М.К. Аніянць стверджує, що разом з особою людини безпосереднім об'єктом вбивства є суспільні відносини суспільства в цілому [22]. М.Й. Коржанський оцінює таке визначення як невдале, бо, на його думку, особа і є сукупністю суспільних відносин і ще одна вказівка на суспільні відносини, хоч і в цілому нічого не додає до цього поняття [23, С.95].

Розглянуті вище два підходи щодо визначення безпосереднього об'єкта вбивства, на наш погляд, є непродуктивними. Перший з них огляду на те, що особа розглядається поза суспільними відносинами. Ще Б.С. Нікіфоров у свій час писав, що “не можна відокремлювати інтереси особи від неї самої і потім виводити особу за рамки суспільних відносин” [3, С.93]. Вірно також підкresлює І.Я. Козаченко, що біологічна суть людини поза суспільними відносинами не має для кримінального права самостійного значення [24, С.64]. Представники другого підходу при визначенні безпосереднього об'єкта вбивства ототожнюють людину, її життя з суспільними відносинами, що характерне для марксистської концепції [25].

Враховуючи наведене, визначимо загальний, родовий і безпосередній об'єкти вбивства через необережність.

Загальним об'єктом злочинів проти життя людини, як і всіх інших злочинів, є вся сукупність суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом. В концентрованому вигляді коло цих відносин окреслене в ч. 1 ст. 1 КК України.

Родовим об'єктом вбивства через необережність є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини предметом яких є забезпечення життя та здоров'я людини.

Безпосереднім об'єктом вбивства через необережність, на наш погляд, є охоронювані кримінальним законом конкретні суспільні відносини, предметом яких є життя людини.

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає ряд складів злочинів, в яких одним із наслідків суспільно небезпечного діяння є суб'єкта, заподіяння смерті потерпілому (потерпілим) через необережність (ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153, ч. 3 ст. 258, ч. 2 ст. 265, ч. 2 ст. 267, ч. 2 ст. 269, ч. 2 ст. 271, ч. 2 ст. 272, ч. 2 ст. 273, ч. 2 ст. 274, ч. 2 ст. 275, ч. 3 ст. 276, ч. 3 ст. 277, ч. 3 ст. 278 та інші). В наведених та інших випадках охоронювані кримінальним законом конкретні суспільні відносини, предметом яких є життя людини, виступають додатковим безпосереднім об'єктом названих злочинів. Основним ж безпосереднім об'єктом тут є інші суспільні відносини. Таким об'єктом, наприклад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 267 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, предметом яких є громадська безпека, а злочину, передбаченого ч. 3 ст. 276 – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, предметом яких є безпека руху та експлуатації транспорту. Згадані та інші такі ж норми кримінального кодексу України можна розглядати як спеціальні щодо норм, які містяться в ст. 119 КК України. При конкуренції загальної та спеціальної норм, згідно вироблених теорією кримінального права принципів кваліфікації, застосовується спеціальна норма.

З об'єктивної сторони вбивство через необережність має ті ж ознаки, що й вбивство, передбачене ч. 1 ст. 115 КК України. Воно характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), 2) суспільно небезпечні наслідки, 3) причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Вбивство через необережність є менш суспільно небезпечним, ніж умисне вбивство. Воно також як і умисне вбивство може бути вчинене як у формі дій так і у формі бездіяльності. С.С. Яценко та С.Д. Шапченко виділяють такі найбільш типові варіанти прояву і кваліфікації діяння при вбивстві через необережність:

а) дія (бездіяльність) винного, що привели до заподіяння смерті потерпілому, має свідомий, цілеспрямований характер, однак сама собою умисним злочином не є або таким не визнана (наприклад, винний відштовхує потерпілого, останній падає, від поштовху б'ється головою об гострий виступ сходів і одержує смертельну травму), за наявності необережної форми вини щодо заподіяння смерті потерпілому вчинене має кваліфікуватися лише за ч. 1 ст. 119 КК України;

б) дія (бездіяльність) винного, що привели до заподіяння смерті потерпілому, має свідомий, цілеспрямований характер і передбачена як ознака юридичного складу іншого умисного злочину, але цей склад не включає смерть потерпілого або заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження як обов'язкову чи альтернативну ознакою його об'єктивної сторони (наприклад, основний чи кваліфіковані склади хуліганства); за наявності необережної форми вини щодо заподіяння смерті потерпілому вчинене має розглядатись як сукупність злочинів і кваліфікуватися за відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України (у наведеному прикладі – за відповідною частиною ст. 296) та за ч. 1 ст. 119 КК України;

в) дія (бездіяльність) винного, що привели до заподіяння смерті потерпілому, має свідомий, цілеспрямований характер, передбачена як ознака юридичного складу іншого умисного

злочину, і цей склад включає заподіяння потерпілу тяжкого тілесного ушкодження як обов'язкову чи альтернативну ознаку його об'єктивної сторони (наприклад, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189 КК України); за наявності необережної форми вини щодо заподіяння смерті потерпілу учинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів – за відповідною частиною статті Особливої частини КК України, що передбачає кваліфікуючу ознаку “поєдане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження”, і за ч. 1 ст. 119 КК України [26, С.252];

Зазначимо, що вживання законодавцем у назві і тексті статті 119 КК України поняття “вбивство” є нелогічним. Якщо взяти поняття “вбивство” в тій редакції, що викладена в ч.1 ст. 115 КК України, то, наприклад, назва ст. 119 КК України буде виглядати так: “Умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність”. Отже, виходячи з такого буквального розуміння назві ізмісту диспозицій норм цієї статті КК, її застосування стало проблемним для правоохоронних органів, оскільки одночасно наявність умисної та необережної форм вини при вчиненні одного конкретного вбивства виключається. Вихід з такої ситуації бачиться в двох варіантах: а) визначити в ч. 1 ст. 115 КК України вбивство як **винне** протиправне заподіяння смерті іншій людині, або б) змінити назву і диспозиції норм ст. 119 КК України, виключивши з них поняття “вбивство” та замінивши його на поняття “позбавлення життя”. Другий варіант видається більш доцільним. При його реалізації і в назві і в тексті ст. 119 КК буде словосполучення “позбавлення життя через необережність”, що цілком узгоджується з поняттям вбивства, закріпленим в ч.1 ст. 115 КК України. Такий підхід був запропонований ще М.Д. Шаргородським [27, С. 38, 194]. Він знайшов підтримку серед інших вчених-криміналістів, зокрема, А.Н. Трайніна, Ю.І. Ляпунова, О.М. Ігнатова, Ю.О. Красікова, Е.Ф. Побігайлло. Суть позиції цих вчених зводиться до того, що вбивство і насильницьке заподіяння смерті є поняттями різної якості. Під поняттям „вбивство“ і „вбивця“, на рівні суспільної свідомості, розуміють умисне позбавлення життя. Тому з пункту бачення кримінальної політики недоцільно застосовувати поняття «вбивство» як самого тяжкого злочину проти особи у випадку необережного заподіяння смерті. З другого боку, Кримінальний кодекс передбачає чисельні випадки відповідальності за діяння, що потягли з необережності смерть людини. Ці злочини також прийшлося би називати вбивствами. Третій аргумент згаданих авторів зводиться до посилення на зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання [28]. Дійсно, в кримінальних кодексах ряду зарубіжних держав (Данія, Болгарія, Білорусь, Російська Федерація, Латвія, Франція, КНР та інші) визначено склад необережного заподіяння смерті іншій людині [29].

Ті, хто заперечує концепцію відмежування вбивства від заподіяння смерті через необережність (А.А. Піонтковський, В.Д. Меньшагін, М.І Загородніков, М.К. Аніянц та інші), переконують, що факт визнання необережного позбавлення іншої особи життя не вбивством підірве негативну моральну оцінку цього злочину кримінальним правом, приведе до послаблення боротьби з необережними злочинами проти життя. При цьому вони також посилаються на зарубіжну кримінально-правову законодавчу практику, зокрема, ФРН, Австрії, Швейцарії, Іспанії [30].

Вбивство через необережність вважається закінченим з моменту настання смерті іншої людини (потерпілого).

Факультативні ознаки об'єктивної сторони (місце, час, спосіб, знаряддя (засоби), обстановка вчинення вбивства) не є обов'язковими ознаками вбивства через необережність, а тому на його кваліфікацію не впливають.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони вбивства через необережність є вина у формі необережності, яка, згідно ч. 1 ст. 25 КК України поділяється на два види: злочинна самовпевненість і злочинна недбалість.

Вбивство через необережність при злочинній самовпевненості має місце у тих випадках, коли суб'єкт, вчиняючи діяння, передбачав можливість настання смерті людини, але легковажно розраховував на її відвернення.

Важливе значення має відмежування вбивства через необережність при злочинній самовпевненості від вбивства з непрямим умислом. Вчиняючи вбивство з непрямим умислом, вірно зазначає С.В. Бородін, винний передбачає не лише можливість, але й вірогідність настання смерті потерпілого саме в цьому випадку [31, С. 237]. Тобто він свідомо припускає можливість настання смерті конкретного потерпілого і погоджується або ставиться байдуже до такого результату власного діяння. Ставлення ж до настання смерті потерпілого при злочинній самовпевненості полягає в тому, що суб'єкт, передбачаючи такий результат, розраховує на якісь конкретні обставини (власні здібності, фізичну силу, досвід, поведінку інших людей, сили природи, фізичні чи хімічні закони, технічні властивості транспортного засобу, інших машин і механізмів, і т. п.), які перешкодять заподіянню смерті потерпілому, але цей його розрахунок виявився необґрунтованим, легковажним. Передбачення суб'єктом можливості настання смерті потерпілого при злочинній самовпевненості може мати абстрактний, неконкретизований, не персоніфікований щодо потерпілого характер. Наприклад, власник земельної ділянки В. обладнав огорожу її території колючим дротом, підключивши до неї електричну енергію з напругою 220 вольт. Через кожних 3-4 метри він вивісив попереджувальні таблиці такого змісту: "Увага! Електричний струм 220 вольт! Не влізай - вб'є!" Неписьменний С., маючи намір поживитися овочами з грядок земельної ділянки В., перелазячи через огорожу, схопив руками огорнений дріт під напругою і загинув. В цьому випадку суб'єкт (В) передбачав в загальних рисах, що від контакту людини з колючим дротом, що перебуває під електричною напругою 220 вольт, може настати смерть якоїсь неконкретної людини, але розраховував, що вивішеним попереджувальні таблиці дозволяють запобігти цьому наслідку.

Особливістю вольової ознаки вини як вбивства з непрямим умислом, так і вбивства при злочинній самовпевненості є те, що в обох цих випадках суб'єкт не бажає настання смерті потерпілого.

Вбивство через необережність при злочинній недбалості, якщо виходити з ч. 3 ст. 25 КК, має місце тоді, коли суб'єкт не передбачав можливості настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого, хоча повинен був і міг це передбачити, якби діяв більш обачливо. Таким чином, заподіюючи смерть потерпілому при злочинній недбалості, суб'єкт не усвідомлює суспільної небезпеки свого діяння. Порушення правил безпеки при необережному вбивстві через злочинну недбалість охоплюється свідомістю суб'єкта. Однак його свідоме ставлення до порушення цих правил не є свідченням бажання або свідомого припущення з його боку настання смерті потерпілого, що характерне відповідно для вбивства з прямим і непрямим умислом. Немає в цьому випадку і абстрактного передбачення можливості настання смерті людини як це має місце при вбивстві через злочинну самовпевненість. Наприклад, К., М. і Б. вживали у лісі спиртні напої. В процесі цього між К. і М. виникла сварка, в ході якої К. двічі вдарив М. рукою в обличчя. При цьому після першого удару потерпілій вдарився головою об дерево, а після другого – впав на землю. К. просив Б. відвести М. до комендатури, де той відбував покарання, але Б. відмовився, і вони залишили потерпілого в лісі. У судовому засіданні було встановлено, що черепно-мозкова травма, яка стала причиною смерті потерпілого, була не тільки результатом безпосередніх дій К., а й того, що М. ударився головою об дерево. Суд визнав, що К. не передбачав можливості заподіяння смерті М., хоча повинен був і міг це передбачити. Другий приклад, після виконання роботи, Г. і Ш. поверталися на тракторі до

тракторної бригади. Дорогою сталася поломка гусениці трактора і вони зупинилися щоб відремонтувати її. Г., за командою К., неодноразово здавав трактор вперед і назад для того, щоб Ш. міг забити палець для з'єднання траків гусениці. На котрий раз, Г., здаючи назад, своєчасно не зупинився, у з'язку з чим вчинив наїзд на Ш., який був травмований і внаслідок цього помер [32, С. 131].

Від вбивства через необережність потрібно відрізняти **невинне заподіяння смерті іншій людині** (казус, об'єктивний випадок), що виключає кримінальну відповідальність. Щодо його поняття в теорії кримінального права висловлені різні думки. Умовно можна виділити широке і вузьке розуміння казусу. Широке розуміння казусу знайшло своє обґрунтування в російській теорії кримінального права і, відповідно, закріплення в ст. 28 Кримінального кодексу Російської Федерації [33]. Так О. І. Коробеев пише, що казус має місце тоді, “коли особа не лише не передбачає можливість настання смерті, але за обставинами справи не повинна була і не могла її передбачити. Казусом слід визнавати і ситуації, коли особа передбачає можливість заподіяння смерті іншій людині і приймає з належною обережністю, грунтовністю і передбаченням всі необхідні заходи для відвернення її настання, але смерть все ж таки настає з причин, що від неї не залежать. За цими ж правилами слід оцінювати випадки, коли особа, хоча й передбачала можливість настання смерті потерпілого, але не могла відвернути її настання через невідповідність своїх психофізичних якостей вимогам екстремальних умов або через нервово-психічне перевантаження” [34, С. 159-160].

Якщо проти першого випадку казусу, наведеного О.І. Коробеевим, заперечень немає, то два інші викликають певні застереження. Так, ті ситуації, коли особа передбачала можливість заподіяння смерті іншій людині і прийняла з належною обережністю, грунтовністю і передбаченням всі необхідні заходи для відвернення її настання, але смерть людини все ж таки настала, межують зі злочинною самовпевненістю. Поняття “належна обережність, грунтовність і передбачення” мають оціночний характер, що створюватиме відомі труднощі для правозастосування при відмежуванні заподіяння смерті зі злочинної самовпевненості від невинного заподіяння смерті (казусу, об'єктивного випадку). Знову ж таки поняття “невідповідність своїх психофізичних якостей вимогам екстремальних умов або через нервово-психічне перевантаження” також має розплівчастий, нечіткий, оціночний характер, що, зрозуміло, породжує розплівчастість меж кримінально-правового регулювання і, як і в попередньому випадку, створює ґрунт для суб'єктивної оцінки вчиненого особою.

Стаття 28 КК РФ “Невинне заподіяння шкоди” в основі своїй ґрунтується на концепції широкого розуміння казусу. Згідно частини першої цієї статті, діяння визнається вчиненим невинно, якщо особа, що його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не могла усвідомлювати суспільної небезпеки своїх дій (бездіяльністі) або не передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була і не могла їх передбачити. Далі, згідно частини другої цієї ж статті, діяння також визнається вчиненим невинно, якщо особа, що його вчинила, хоча й передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій (бездіяльністі), але не могла відвернути ці наслідки в силу невідповідності своїх психофізичних якостей вимогам екстремальних умов чи нервово-психічному перевантаженню. Це визначення невинного заподіяння шкоди (казусу, об'єктивного випадку) дало підстави Р.І. Міхесу класифікувати казус на два види: а) загальний (ч. 1 ст. 28 КК РФ) та б) спеціальний (ч. 2 ст. 28 КК РФ) [35, С. 429]. Казус при цьому він називає суб'єктивним випадком, що, на наш погляд, не відповідає його суті, оскільки казус як соціальне явище відбувається незалежно від волі особи, що свідчить про його об'єктивний характер.

Варто пригадати, що концептуально ст. 28 чинного КК РФ дуже подібна до ст. 31 “Відсутність вини (випадок)” Теоретичної моделі Кримінального кодексу, опублікованого в 1987 році, де записано: “Діяння визнається вчиненим невинно, якщо особа, що його вчинила, не усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії (бездіяльності) або не передбачала його суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була чи не могла їх передбачити і попередити”. Тут же, в частині другій ст. 31 проекту, зазначено, що діяння також визнається вчиненим невинно, “якщо особа, що його вчинила, не усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії (бездіяльності), не передбачала настання його суспільно небезпечних наслідків або хоча й передбачала можливість їх настання, але не могла їх попередити внаслідок невідповідності її психофізичних якостей вимогам екстремальних умов чи нервово-психологічним перевантаженям” [36, С. 81].

Вузьке розуміння казусу властиве для української кримінально-правової науки [37]. Зокрема, П.С. Матишевський пише, що для невинного заподіяння шкоди (казусу) характерним є те, що особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати суспільну небезпечність своєї дії (бездіяльності) або не передбачала і не повинна була, чи не могла передбачити настання від свого діяння суспільно небезпечного наслідку [38, С. 121]. В.І. Борисов, звертаючи увагу, що випадок (казус) розглядається в юридичній літературі як самостійний вид психічного ставлення до суспільно небезпечних наслідків, підкреслює, що він має місце тоді, коли наслідки, що настали, перебувають у причинному зв’язку з дією (або бездіяльністю) особи, котра, однак, не тільки не передбачала можливості їх настання, а й не могла їх передбачити [39, С. 159].

Визначення невинного заподіяння шкоди (казусу), запропоноване П.С. Матишевським, перекликається з визначенням цього поняття в КК Республіки Білорусь, де в ст. 26 записано, що діяння “визнається вчиненим невинно, якщо особа, що його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не повинна була і не могла усвідомлювати суспільну небезпеку своєї дії чи бездіяльності або не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була або не могла їх передбачити [40, С. 47].

В кримінальних кодексах Республіки Болгарія і КНР закріплена ще вужче поняття казусу, в яких відсутня ознака не усвідомлення особою суспільної небезпеки свого діяння. В ст. 15 КК Республіки Болгарія вказується, що не є винним вчинене діяння, коли особа не повинна була або не могла передбачити настання суспільно небезпечних наслідків. Таке діяння називається тут випадковим [41, С. 20].

КК КНР (ст. 16) дещо інакше, у порівнянні з наведеним розумінням казусу, підходить до визначення поняття казусу: “діяння, котрі об’єктивно хоча й привели до шкідливих наслідків, але не є наслідком умисної чи необережної вини, а викликані непереборною силою чи неможливістю їх передбачити, не є злочином” [42, С. 257].

З наведених вище визначень найбільш повними видаються визначення П.С. Матишевського та КК Республіки Білорусь, оскільки в них присутні як ознака не усвідомлення суспільно небезпечного діяння, так і ознака не передбачення суспільно небезпечних наслідків, які характеризують інтелектуальну ознаку казусу. Вольова ж ознака казусу зводиться до того, що особа не бажає і свідомо не припускає настання суспільно небезпечних наслідків.

Таким чином, невинне заподіяння смерті іншій людині (**казус, об’єктивний випадок**) має місце тоді, коли особа, яка його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не могла усвідомлювати суспільної небезпечної свого діяння, або за обставинами справи не передбачала, не повинна була чи не могла передбачити можливості настання смерті цієї людини. За даних обставин особа, що заподіяла смерть іншій людині, не підлягає кримінальній відповідальності за відсутністю складу злочину.

Суб’єктом вбивства через необережність є фізична осудна особа, яка до вчинення цього злочину досягла віку 16 років.

У тих випадках, коли заподіяння смерті через необережність є наслідком перевищення службовою особою влади або службових повноважень, воно охоплюється поняттям “тяжкі наслідки” і тому вчинене такою службовою особою кваліфікується за ч. 3 ст. 365 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 119 КК України не потребує. Такою є позиція Пленуму Верховного Суду України, яка видається правильною [43].

Оскільки згідно ст. 26 КК України співучастию є лише умисна діяльність декількох осіб, вчинення вбивства через необережність у співчасті неможливе.

Кваліфікуючою ознакою вбивства через необережність (ч. 2 ст. 119 КК України) є вбивство через необережність двох або більше осіб. У даному випадку мається на увазі, що суспільно небезпечні наслідки – настання смерті двох або більше осіб є ознакою об’єктивної сторони одиничного злочину – вбивства через необережність. При реальній сукупності двох або більше вбивств через необережність має місце їх повторність. Згідно п. 1 ст. 67 КК України вчинення злочину повторно є обставиною, яка обтяжує покарання.

Враховуючи специфіку службових функцій медичних працівників, а також і фармацевтичних працівників, на яких покладається особливий обов’язок – турбота про життя та здоров’я людини, які відповідно до ст. 3 Конституції України є в числі найвищих соціальних цінностей в Україні, видається за доцільне передбачити в ч. 2 ст. 115 КК відповідальність за вчинення умисного вбивства медичним або фармацевтичним працівником при виконанні ними своїх службових обов’язків. Крім цього, в ст. 119 КК необхідно передбачити особливо кваліфікований вид вбивства через необережність – вбивство через необережність, вчинене медичним або фармацевтичним працівником при виконанні ними своїх службових обов’язків. Є надія, що внесення зазначених вище доповнень до чинного КК України сприятиме посиленню захисту права людини на життя в Україні.

Література

1. Див. наприклад: Никифоров Б.С. *Объект преступления по советскому уголовному праву*. – М.: Госюриздат. 1960. – С.106–121. Пионтковский А.А. Преступление // Курс советского уголовного права в шести томах. Т.2. – М.: Наука, 1970. – С.111–126; Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов Свердловского юридического института. Вып.10. – Свердловск. – 1969. С.184–225; Тацый В.Я. *Объект и предмет преступления в советском уголовном праве*. – Харьков: Высшая школа. – 1988. – С.78–103; Бажанов М.И. *Уголовное право Украины*. – Днепропетровск: Пороги. – 1992. – С.30–33;
2. Див.: Меньшагин В.Д. *Советское уголовное право: Учебное пособие для правовых школ*. Вып.1. – М.: Юридическая литература, 1938.
3. Див.: Никифоров Б.С. *Объект преступления по советскому уголовному праву*. – М.: Госюриздат, 1960. – С.112–114.
4. Коржанський М.Й. *Уголовне право України. Загальна частина: Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів*. – К.: Наукова думка, 1996.
5. *Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка*. – К.: Юрінком Інтер, 1997.
6. Таганцев Н.С. *Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т.1*. – М.: Наука. – 1994. – С. 178, 34; Див. також: Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. – М.: Норма. – 2001. – С. 43.; Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для вузов. Т. 1. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало. – 1999. – С. 198–202; Уголовное право. Общая часть. Учебник / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамов. – М.:

- Юристъ. – 1997. – С. 135–136; Российское уголовное право. Общая часть. Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М.: Юристъ. – 1997. – С. 91–92; Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. Курс лекций. – М.: БЕК. – 1996. – С. 146–153.
7. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. – М.: Норма, 2001. – С. 43.
8. Див.: Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для вузов. Т. 1. /Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой . – М.: Зерцало, 1999.
9. Див. Кримінальне право України. Особлива частина. / За ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. – К.: Юрінком Інтер, 1999.
10. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. – М.: Юридическая литература, 1975.
11. Див. Уголовное право. Общая часть / Под. ред. А.И. Рарога. – М.: Гардарика, 1996.
12. Фролов Е.А. Спорные вопросы учения об объекте преступления // Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. Выпуск 10. – Свердловск, 1968.
13. Уголовное право России. Учебник для вузов в 2-х томах. Т. 2. Особенная часть / Под ред. А.Н. Игнатова и Ю.А. Красикова. –М.: Норма-Инфра, 1998.
14. Уголовное право. Особенная часть. Учебник / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. – М.: Новый Юрист, 1998.
15. Див. наприклад: Кримінальне право України. Особлива частина /За ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. – К.: Юрінком Інтер. – 1997. – С. 140; Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. Курс лекций. – М.: БЕК. – С.147–148; Новое уголовное право России. Учебное пособие / За ред. Н.Ф. Кузнецовой. Особенная часть. – М.: Зерцало Тейс, 1996; Загородников Н.И. Объект: от идеологизации содержания к естественному пониманию // Проблемы уголовной политики и уголовного права. –М. – 1994. – С.21–22; Уголовное право УССР. Особенная часть / Под ред. М.И. Бажанова, П.С. Матышевского, В.В. Сташиса. – К.: Выща школа, 1989. – С. 150.
16. Див.: Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Б.В. Здравомыслова. – М.: Юрист, 1996.
17. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
18. Гаухман Л.Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1981.
19. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. Курс лекцій. – К.: Знання. – 2000. – С. 143; Уголовное право России. Учебник для вузов. Т. 2 / Под ред. А.Н. Игнатова и Ю.А. Красикова. – М.: Норма-Инфра, 1998.
20. Див. наприклад: Шаргородський М.Д. Преступление против жизни и здоровья. – М.: Юриздат Министерства юстиции СССР. – 1948. – С. 59. Курс советского уголовного права. Т. 5. – М.: Наука, 1971. – С. 21; Уголовное право УРСР. Особенная часть / Под ред. М.И. Бажанова, П.С. Матышевского, В.В. Сташиса. – К.: Выща школа, 1989; Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть /Под ред. Б.В. Здравомыслова. –М.: Юристъ, 1996; Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник /За ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. – К.: Юрінком Інтер, 1999; Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. – Саратов, 1996. – С. 2–3.
21. Див. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. Курс лекцій. – К.: Знання, 2000. – С. 144; Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
22. Бородин С.В. Преступления против жизни. – М.: Юристъ, 1999. – С. 48; Аниянц М.К. Ответственность за преступление против жизни. – М.: ЮЛ, 1964. – С. 18.
23. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 95.

24. Козаченко Й.Я. Структура об'єкта в преступлениях против личности // Уголовное право в борьбе с преступностью. – Свердловск, 1987.
25. Див. наприклад: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 3. – С. 3; Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 3. – Л., 1973. – С. 478;
26. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України – К.: А.С.К., 2002.
27. Шаргородський М.Д. Преступления против жизни и здоровья. – М.: Юрид. изд-во Министерства юстиции СССР, 1948.
28. Российское уголовное право. Курс лекций. Т. 3. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 2000. – С. 156–157; Див. також: Мамчур М. Проблема визначення поняття «бийства» в кримінальному праві України // Право України. – 1999. – № 3. – С. 73.
29. Див. наприклад: Уголовный кодекс Дании. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – § 241; Уголовный кодекс Республики Болгария. – Минск: Тесей, 2000. – Ст. 122; Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск: Амалфея, 2001. – Ст. 144; Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. – М.: Норма, 2001. – Ст. 109; Уголовный закон Латвийской Республики. – Минск: Тесей, 1999. – Ст. 123; Уголовный кодекс Франции. – СПб., 2002. – Ст. 221–6; Ахметшин Х.М., Ахметшин Н.Х., Петухов А.А. Современное уголовное законодательство КНР. – М.: Муравей, 2000. – С. 337.
30. Див.: Российское уголовное право. Курс лекций. Т. 3. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 2000. С. 157; Уголовный кодекс Швейцарии. – М.: Зерцало, 2000. – Ст. 117; Уголовный кодекс ФРГ. – М.: Зерцало, 2000. – § 222; Уголовный кодекс Австрии. – М.: Зерцало, 2001. – § 80; Уголовный кодекс Испании. – М.: Зерцало, 1998. – Ст. 142.
31. Бородін С.В. Преступления против жизни. – М.: Юрист, 1999.
32. Бюллетень законодавства і юридичної практики України. – № 4.– К., 1993.
33. Див. наприклад: Российское уголовное право. Курс лекций. Т. 3. – Владивосток: Изд-во ДГУ. – 2000. – С. 159–160; Курс уголовного права. Особенная часть. Т. 3. – М.: Зерцало, 2002. – С. 144–145; Бородін С.В. Преступления против жизни. – М.: Юрист, 1999. – С. 240–242.
34. Российское уголовное право. Курс лекций. Т. 3. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 2000.
35. Российское уголовное право. Курс лекций. Т. 1. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 1999.
36. Уголовный закон: опыт теоретического моделирования. / Под ред. В.Н. Кудрявцева и С.Г. Келиной. – М.: Наука, 1987.
37. Див. наприклад: Стасін В.В., Бажанов М.И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике. – Х.: Вища школа. – 1987. – С. 68; Кримінальне право України. Загальна частина. – Юрінком Інтер, 2001. – С. 159–160; Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. – К. Юрінком Інтер, 2000. – С. 121.
38. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
39. Кримінальне право України. Загальна частина. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
40. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск: Амалфея, 2001.
41. Уголовный кодекс Республики Болгария. – Минск: Тесей, 2000.
42. Ахметшин Х.М., Ахметшин Н.Х., Петухов А.А. Современное уголовное законодательство КНР. Уголовный кодекс КНР. – М.: Муравей, 2000.
43. Див. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 01.04.1994 (із змінами від 3 грудня 1997 року та 26 лютого 1999 року), п. 29; Про судову практику в справах про перевищення влади або посадових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 27 грудня 1985 року (із змінами від 4 червня 1993 року та 3 грудня 1997 року), п. 8 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Львів: Юридичний факультет ЛДУ, 1998. – С. 105; 168.